

УДК 613.71:656.071.13-057.87(045)

Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди» – Додаток 1 до вип. 29, том IV: Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання» – К. : Гнозис, 2013. – С. 463-468.

Оргєєва С.

старший викладач НАУ

м. Київ

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ ДО ОСОБИСТОГО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. В статті розкрито актуальні питання формування готовності студентів-майбутніх авіадиспетчерів до особистого здоров'язбереження у вищих навчальних закладах. Особливу увагу приділено основним проблемам погіршення здоров'я авіадиспетчерів у межах професійної діяльності.

Ключові слова: готовність до особистого здоров'язбереження, студенти–майбутні авіадиспетчери, професійна діяльність.

Оргеева С. Формирование готовности студентов-будущих авиадиспетчеров к личному здоровьесбережению как психолого-педагогическая проблема

Аннотация. В статье раскрыты актуальные вопросы формирования готовности студентов-будущих авиадиспетчеров к личному здоровьесбережению в высших учебных заведениях. Особое внимание уделялось основным проблемам ухудшения здоровья авиадиспетчеров в рамках профессиональной деятельности.

Ключевые слова: готовность к личному здоровьесбережению, студенты-будущие авиадиспетчеры, профессиональная деятельность.

Orgeeva S. Formation of readiness of students - the future of air traffic controllers to maintain personal health as psychological and pedagogical problem

Abstract. In the article the current issues of formation of readiness of students - the future of air traffic controllers to maintain personal health in aviation universities. Special attention was paid to the basic problems of deteriorating health of air traffic controllers in professional activities.

Keywords: readiness to maintain personal health, students are the future air traffic controllers, professional work.

Постановка проблеми.

Зростання обсягу і складності завдань пов'язаних з модернізацією авіаційної техніки та глобальною інтенсифікацією повітряного руху в світі, значно загострює проблему гуманізації навчально-виховного процесу вищої авіаційної школи, вимагає збереження здоров'я сучасного студента як основи його працездатності, конкурентоспроможності та професійного довголіття. Стан здоров'я майбутнього авіафахівця необхідно розглядати як важливий економічний ресурс держави. Натомість в останні десятиліття в Україні спостерігається загальне погіршення стану здоров'я населення, та особливе занепокоєння викликає здоров'я молоді. Адже від здоров'я молодих людей залежить майбутнє нації її демографічний, соціально-економічний розвиток, перспективи держави.

Питання збереження здоров'я в Україні перетворилося на предмет особливої уваги керівництва держави та представників громадськості. Концепцію загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація» (2008), утвердження в суспільстві ідеологій здорового способу життя названо стратегічним напрямом державної політики в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі дослідження проблеми збереження здоров'я здійснюється на

міждисциплінарному рівні. Феномени здоров'я і здорового способу життя вивчаються медициною, філософією, соціологією, психологією, педагогікою, валеологією та іншими дисциплінами.

Питання здоров'язбережувального навчання стали предметом сучасних досліджень М. Антропової, І. Брехмана, Д. Вороніна, М. Гончаренко, П. Гусака, Л. Жуковської, Н. Завидівської, В. Казначєєва, Л. Кожевнікової, В. Колбанова, В. Пєгова, В. Петленко, О. Самчук, В. Сержантова та ін. Загальнотеоретичні питання формування здорового способу життя розглянуто в роботах Г. Апанасенка, Є. Бондарєвського, О. Дубогай, В. Новосельського, В. Платонова, С. Канішевського та ін. Педагогічні умови формування культури здоров'я та здорового способу життя досліджували С. Кириленко, Л. Лубишева, Н. Соловійова, Ю. Драгнєв та ін. Сутнісні характеристики культури здоров'язбереження розглядали М. Безруких, С. Гримблат, В. Зайцев, С. Крамський, М. Колєснікова, А. Севрук та ін.

В останні роки багато досліджень було присвячено здоров'язбереженню з метою якісної професійної підготовки майбутніх фахівців (В. Зданюк, В. Усачов, Е. Сивохоп, Н. Завидівська, Т. Зинченко, Ю. Палічук, Є. Скачков та інші). Їхні дослідження присвячені підготовці майбутніх вчителів, економістів, фахівців морських навчальних закладів, військових, аграріїв, пожежників та інших. Науковці наголошують, що готовність до здоров'язбереження сьогодні визначається важливим чинником формування загальної готовності сучасного фахівця до майбутньої професійної діяльності та складовою його професійної підготовки.

Аналіз літературних джерел та дисертаційних досліджень свідчить про те, що проблема формування готовності студентів–майбутніх авіадиспетчерів до особистого здоров'язбереження в процесі професійної підготовки не була предметом спеціального вивчення. Разом з тим основи формування даної готовності мають свої особливості, а їх професійно-

прикладне значення визначають особливості професійної діяльності, робота яких пов'язана з постійними стресовими ситуаціями, психічним напруженням через ризик при виконанні професійних обов'язків.

Мета статті полягає в розкритті актуальних питань формування готовності студентів–майбутніх авіадиспетчерів до особистого здоров'язбереження у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Специфіка праці авіадиспетчера полягає в отриманні, обробці та аналізуванні великої кількості різноманітної інформації, прийнятті рішення при гострому ліміті, а в екстремальних умовах і дефіциті часу. Дана професійна діяльність виділяється особистою моральною та юридичною відповідальністю за безпеку повітряного руху, життя інших людей та збереження техніки, високим рівнем навантаження на зорові, слухові аналізатори та інтенсивним розумовим навантаженням. Відповідно до критеріїв "Гігієнічної класифікації праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу" (№ 528 від 27.12.2001), що прийнята в Україні, напруженість праці авіадиспетчера відповідає III класу 3 ступеня. А одною з основних вимог професійної придатності авіадиспетчера є відповідний рівень здоров'я (що відповідає третьому стандарту здоров'я).

Дослідники М. Болотова, В. Купін, М. Петрова вказують на комплекс негативних факторів, які зумовлюють високу напруженість праці: циклічність нічних змін; управління повітряним рухом при наявності точок перетину маршрутів, конфліктних ситуацій, особливих випадків у польоті, відмов технічних засобів, складних метеорологічних умов; нерівномірність повітряного руху з різкими переходами темпу роботи від монотонії до станів надмірного збудження і навпаки. В ході дослідження вони зробили висновок щодо збільшення захворюваності авіадиспетчерів, у яких переважають розлади психогенно обумовленої природи. Причинами відсторонення авіадиспетчерів від роботи за станом

здоров'я у 50% випадків були хвороби психосоматичного генезу, пов'язані з хронічною нервово-емоційною напругою [2].

Науковці Д. Валєєва, Г. Пишнов, А. Ворона, О. Головіна у своїх дослідженнях також констатують той факт, що професійна діяльність авіадиспетчера пов'язана з впливом на організм комплексу шкідливих і небезпечних факторів. А тривала професійна діяльність (більше 10 років) викликає істотні зміни психофізіологічного стану, які характеризуються вегетативно-регуляторними порушеннями з боку центральної гемодинаміки, зниженням акомодатції і підвищенням рівня особистісної тривожності. Такого роду зміни характеризують стан "професійного стресу" [3, 4, 8]. Л. Шевчук досліджуючи стан здоров'я авіадиспетчерів доводить, що хоча в останній час характерне омолодження диспетчерського складу стала очевидною тенденція до збільшення захворювання у віковій категорії до 29 років. Проте кількість осіб диспетчерського складу, що не мають відхилень у стані здоров'я, зменшується, так в 2007 р. – 43,5%, а в 2010 р. – 39,8%.

Беручи до уваги дослідження вищезазначених науковців, можемо зробити висновок що професійна діяльність авіадиспетчера має інтенсивне розумове навантаження та високий рівень психоемоційної напруги. Розвиток при цьому втомлює негативно відзначається на функціях уваги, пам'яті, емоційної стійкості, швидкості проходження розумових процесів, чіткості та координації рухів, що в кінцевому результаті призводить до зниження загальної працездатності, якості та надійності праці, рівня здоров'я та виникнення професійних захворювань.

За таких обставин, на нашу думку, сучасний навчальний процес має створити умови для формування готовності студентів–майбутніх авіадиспетчерів до особистого здоров'язбереження, озброїти на рівні компетентного володіння необхідними професійно-спрямованими знаннями, підготувати їх до здійснення ефективної здоров'язбережувальної діяльності у майбутньому професійному середовищі.

Дана проблема ускладнюється погіршенням здоров'я студентської молоді, не сформованістю мотивації до ведення здорового способу життя, низьким рівнем рухової активності, безвідповідальним ставленням студентів до особистого здоров'я, відсутністю у викладачів чітких орієнтирів і реальних можливостей для системної виховної роботи з метою збереження і зміцнення здоров'я студентів.

Світова наука передбачає цілісний погляд на здоров'я як на феномен, що інтегрує принаймні чотири сфери: фізичну, психічну (розумову), соціальну (суспільну) та духовну. Усі ці складові невід'ємні одна від одної, тісно взаємопов'язані, діють одночасно, а їх інтегрований вплив визначає стан здоров'я людини [6, с. 3].

За визначенням ВООЗ «здоров'я» – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороби або фізичних вад.

Здоров'я людини в системі педагогічних категорій розглядається як динамічне, що змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх причин, специфічне цілісне утворення, виявляє себе у самозбереженні, зміцненні та підтриманні протягом усього життя, є необхідною умовою її повноцінного вільного життя, вищою цінністю відношення, що виявляється на різних рівнях життєдіяльності: соматичному, психічному, моральному, духовному [5, с. 18]

У відповідності до системного підходу виділяють наступні компоненти (види) здоров'я: соматичне, фізичне, психічне та моральне. Усі аспекти здоров'я людини мають розглядатися у взаємозв'язку.

На нашу думку сучасній постановці проблеми здоров'я відповідає системний підхід, згідно з яким поняття «здоров'я» розглядається на рівні функціональних можливостей організму, індивідуальних особливостей психіки, зовнішнього середовища і способу життя.

Поняття «здоров'я» нерозривно пов'язане з поняттям «здоровий спосіб життя». Це власне така форма життєдіяльності яка спрямована на збереження покращення здоров'я людей.

З точки зору філософсько-соціологічного підходу своє визначення поняття «здоровий спосіб життя» дає А.Б. Акчурін, який розглядає ЗСЖ як сформований у людини спосіб організації життєдіяльності, орієнтованість на зміцнення особистого здоров'я, що дозволяє реалізувати свій творчий потенціал» [1, с. 45].

В контексті психолого-педагогічного підходу здоровий спосіб життя трактується з позиції організації навчання у ВНЗ та відображає провідну роль мотиваційно-ціннісного ставлення до здоров'язбережувальної діяльності [7, с. 9].

Поняття ЗСЖ характеризується складністю і багатозначністю трактувань, широким діапазоном видів життєдіяльності особистості. В силу чого потребує системного аналізу що включає екологічний, економічний, медичний, соціокультурний, філософський, акмеологічний, психологічний і педагогічний аспекти.

В контексті нашого дослідження, здоровий спосіб життя ми визначаємо як індивідуальний спосіб організації життєдіяльності, на основі пріоритету мотиваційно-ціннісної установки на здоров'я, з метою соціальної адаптації та професійної самореалізації.

Результатом сформованості здорового способу життя є культура здоров'я. З одного боку – це інтегративна якість особистості, з іншого – це показник її вихованості [6, с. 5].

Культуру здоров'я ми розглядаємо як одну з характеристик готовності до особистого здоров'язбереження, що забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок з питань формування, відтворення, зміцнення здоров'я та характеризується високим рівнем культури поведінки стосовно власного здоров'я.

Формування готовності до особистого здоров'язбереження – досить складний процес, що потребує тривалого часу, ефективного управління та контролю. Майбутні фахівці авіаційних спеціальностей, зокрема авіадиспетчери, повинні отримувати у вищих навчальних закладах необхідні знання, уміння та навички з питань формування, зміцнення та збереження власного здоров'я з урахуванням всіх негативних факторів майбутньої професії.

На підставі проведеного аналізу науково-технічної та медичної літератури, ми можемо зробити **висновки**, що професійна діяльність авіадиспетчера пов'язана з впливом на організм комплексу шкідливих і небезпечних факторів, таких як: інтелектуальні, зорові, слухові перевантаження; іонізуюче та неіонізуюче випромінювання; необхідність прийняття важливих рішень в умовах дефіциту часу, висока соціальна відповідальність; нерівномірність робочого навантаження – монотонність, що змінюється періодами вираженого психоемоційного перевантаження, що вимагає напруження уваги й пам'яті; гіподинамія; робота в нічні зміни, що приводить до порушення біоритмів. Отже, більшу частину часу авіадиспетчер працює у надзвичайному режимі, що може стати причиною виникнення серцево-судинних і нервових захворювань. Його здоров'я являється не просто бажаною якістю сучасного фахівця, а необхідною умовою успішної професійної діяльності.

У результаті проведеного контент-аналізу таких понять як «здоров'я», «здоровий спосіб життя» ми дійшли висновку, що сучасній постановці проблеми здоров'я відповідає системний підхід, згідно з яким поняття «здоров'я» розглядається на рівні функціональних можливостей організму, індивідуальних особливостей психіки, зовнішнього середовища і способу життя, а поняття «здоровий спосіб життя» трактується як індивідуальний спосіб організації життєдіяльності, на основі пріоритету мотиваційно-ціннісної установки на здоров'я, з метою соціальної адаптації та професійної самореалізації.

Визначено що результатом сформованості здорового способу життя є культура здоров'я, яку ми розглядаємо як одну з характеристик готовності до особистого здоров'язбереження, що забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок з питань формування, відтворення, зміцнення здоров'я та характеризується високим рівнем культури поведінки стосовно власного здоров'я.

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті сутності поняття «готовність студентів-майбутніх авіадиспетчерів до особистого здоров'язбереження у професійній діяльності» у контексті діяльнісно-компетентнісного підходу.

Список використаної літератури

1. Акчурин Б. Г. Проблемы оптимизации деятельности высшей школы по формированию физического здоровья студентов: дисс. канд. пед. наук. 13.00.08 / Б. Г. Акчурин – Уфа, 1996. – 131 с.
2. Болотова М. А. Оценка состояния профессионального здоровья авиадиспетчеров [Электронный ресурс] / М. А. Болотова, В.В. Купин, М. В. Петрова // Вестник психотерапии. – 2007. – Режим доступа: <http://www.vash-psiholog.info/psihoterapiya/16967-ocenka-sostoyaniya-professionalnogo-zdorovya-aviadispetcherov.html>
3. Валеева Д. Р. Коррекция адаптационных возможностей при профессиональной деятельности в экстремальных условиях: дис. канд. мед. наук: 14.00.25 / Валеева Дина Ренатовна. – М., 2007. – 125 с.
4. Ворона А. А. Оценка и коррекция функционального состояния организма авиационных специалистов, работающих с видеодисплейными терминалами: Воен.-мед. журн. / А. А. Ворона, О. Л. Головина. – М., 2000. – №5. – С. 321.
5. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь: для студентов высших и средних педагогических учебных заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М.: Академия, 2000, – 176 с.

6. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя / Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 48. – С. 3-7.

7. Палічук Ю.І. Педагогічні здоров'язбережувальні технології в системі підготовки фахівців економічного профілю: автор. канд. пед. наук 13.00.04 / Юрій Іванович Палічук. – Тернопіль, 2011. – 24 с.

8. Пишнов Г. Ю. Порівняльна характеристика умов і характеру праці та стану здоров'я авіадиспетчерів та інженерно-технічного персоналу з забезпечення керування повітряним рухом / Г. Ю. Пишнов // Довкілля та здоров'я. – К., 2009. – № 2. – С. 48-52.

9. Присяжнюк С.І. Фізичне виховання: [навчальний посібник] / С. І. Присяжнюк, В. П. Краснов, М. О. Третьяков, Р. Т. Раєвський, В.Й. Кійко, В.Ф.Панченко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.